

MEDDELELSER

FRA

DET NORSKE MYRSELSKAP

Nr. 6

Desember 1968

66. årg.

Redigert av Ole Lie

MINNER FRA DET NORSKE MYRSELSKAPS TORVSKOLE, VÅLER I SOLØR, 1918

Av Anders Tomter.

I påsken 1918 kom jeg hjem til Hedmark etter å ha vært innkommandert for ett år på et av hærens befalskurser under den første verdenskrig. Karl Lang-Ree som ikke bodde langt fra oss, var nettopp blitt ansatt som torvmester ved Det norske myrselskaps Torvskole og Forsøksfabrikk som skulle opprettes på den 400 dekar store Gaardsmyra i Våler i Solør, og som skulle komme i gang samme vår. «Kom med meg,» sa Karl «og vær min assistent i sommer, det er nok å gjøre.» Det var midt i semesteret, som var tapt i alle fall, så hvorfor ikke? Alt jeg visste om torv var at den ble gravet opp fra en myr, tørket og brent; men Karl visste alt om den praktiske produksjon av torv og torvstrø. Han hadde gjennomgått Svenska Torvskolan foruten at han var agronom og forstmann. «Ta med deg alle støvler du har,» sa Karl, «myra er våt.» Han kunne ikke ha sagt et mer sant ord om myra. En formiddag havnet jeg så på Våler stasjon hvor Karl foreløpig hadde installert seg på Hofgaards Hotell. Jeg bodde der et par dager til jeg flyttet sammen med Karl til Ulfbøls-hagen hos Martha og A. Tørmo som stelte meget godt med oss til vi flyttet ned på Torvskolen.

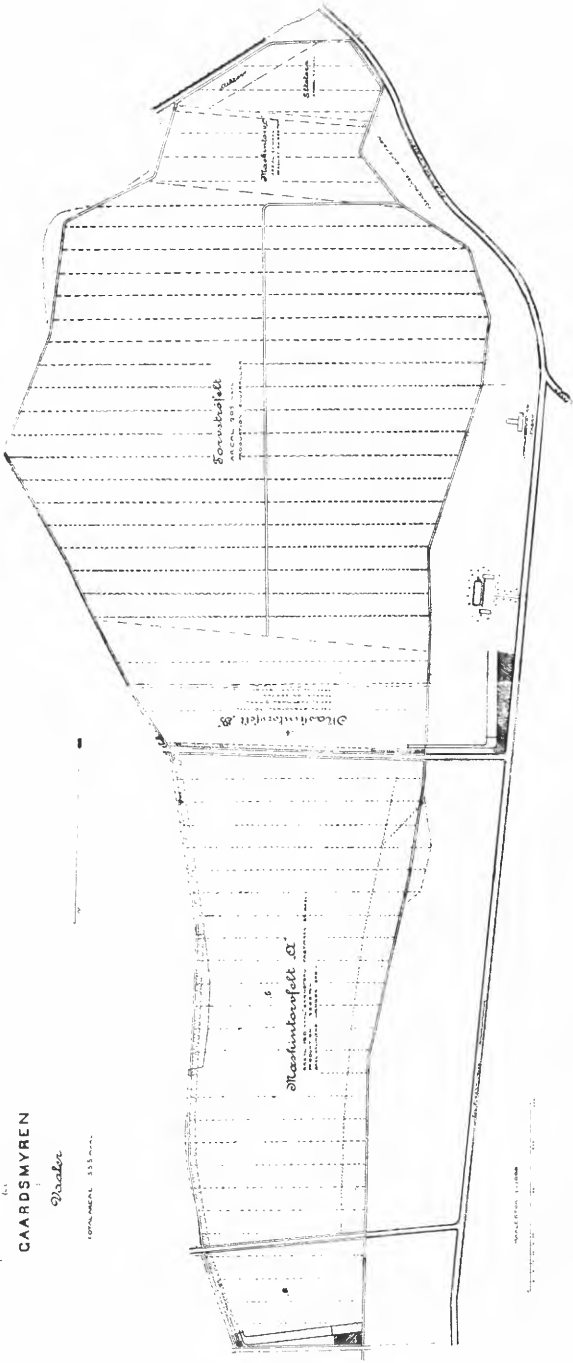
Sneen lå hvit over hele Våler og ingen vogner var i bruk ennå på veiene og biler fantes der omtrent ikke, i alle fall ikke i bruk, da det var smått med bensin. Karl hadde allerede begynt å hugge tømmer rundt Gaardsmyra og hadde satt i gang en sag på et sted hvor en av tverrveiene over myra tok av fra hovedveien. Sagen var drevet av en lokomobil som brente ved, og mannskapet kom fra Våler. Der var allerede atskillig tømmer saget opp for husene som skulle bygges og være i stand til den 26. mai. Det var ikke så mange dagene igjen, og tomten skulle ryddes og være ferdig til tømmermennene kom.

Skotte- og Bøllebævningsplan

GAARDSMYREN

Skotte

OPPLAND 1:50,000

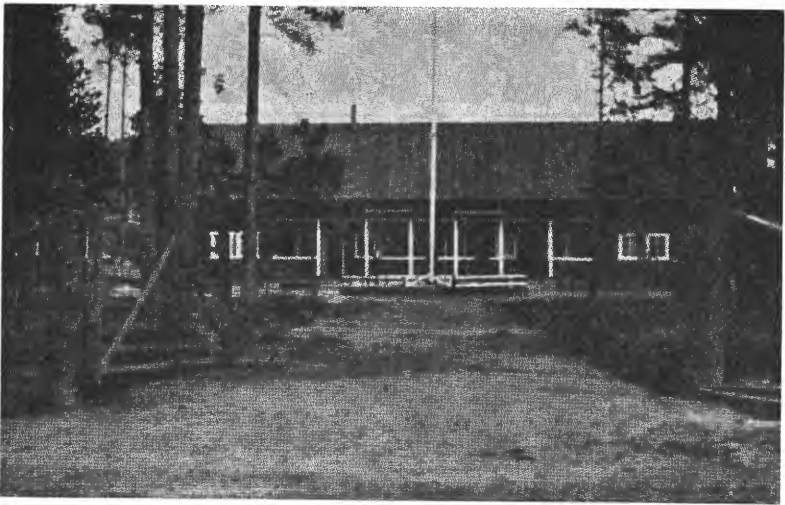
Plan over Forsøksanstalten i Torbruk. Torvskolens bygninger og torvstrøfabrikken er inntegnet ved veien vest for myrarealet.

Da jeg ikke var noe særlig øvet hugger eller sagmann, ble jeg satt til å planere tørkefeltene med flåhakke og legge buskene opp i hauger. Vi ble snart en hel tropp som flåhakk, vi hadde ingen fresemaskin i 1918, og da antallet av hauger begynte å vokse og lå i veien for grøftegraverne, sa Karl: «Det vil være en god øvelse for deg å sette bortbæringen ut på akkord.» Da dette var min første bortsettelse av en akkord og ingen kunne gi meg råd var det bare en ting å gjøre: å arbeide selv, måle og bruke klokken et par timers tid. To digre karer tok på seg arbeidet etter den vanlige pruting. Jeg hadde beregnet at de to skulle ha arbeid et par dager i det minste; men allerede neste dag kom de og bad om oppgjør. Jobben var ferdiggjort. De tok naturligvis dobbelt så store kvisthauger som meg og hadde dessuten tatt med seg alle familiemedlemmer. Det tok meg hele sommeren å komme over denne min første akkord. Små og store karer kom og spurte om jeg hadde noe kvist som de kunne bære bort for meg. Siden har jeg alltid halvert mine matematisk beregnede akkordsatser.

Det var på denne tid jeg møtte ingeniør Ording for første gang. Ingeniør Thaulow hadde jeg allerede snakket med i Oslo. Christiania som byen het den gang. Ording kom kjørende i karjol i sneslapset. Det var visstnok den eneste gang jeg så ham ikke bruke sine egne krefter til transport av seg selv. Vi syklet med ham rundt til flere torvfabrikker på Hedmark, og vi hadde blitt noen meget gode syklistere; men jeg kan ikke huske at noen syklet fra ham på hjemveien.

Han hadde kartlagt og undersøkt Gaardsmyra året før, satt ut grøfter og arbeidslinjer og laget arbeidstegninger for alle husene som skulle bygges. Nå da all sneen endelig var borte, ble alle disse arbeider satt i gang. Det var heldigvis ikke noen vanskelighet for Lang-Ree å få arbeidsfolk den våren, og han satt lenge utover kveldene og akkorderte med dem om arbeidsprisene. Jeg gikk for det meste denne tiden rundt med målebånd og nivellerinstrument. All planering og grøfting på — og omkring arbeidsfeltene ble ferdig i rette tid. Vålerkara kunne grøfte, med og uten oppsatte fliser, og vannet rant den rette veien. De grov fine, åpne grøfter uten løse flak i sideveggene, jeg har siden ikke sett bedre håndgravede grøfter, selv ikke i Irland, jeg mener på myr selvfølgelig. De grov lukkede grøfter av alle slags typer Thaulow hadde sett. Disse var ikke så lette å kontrollere i utførelsen; men de rant i alle fall denne første sommeren. De som arbeider på myrene nå i gummistøvler og plastklær skulle huske på at den gang gikk man aldri tørr hjem om kvelden, i alle fall ikke på bena.

Husene som elevene skulle benytte ble omtrent ferdige i siste liten, takket være noen drivendes håndverkere fra Våler. Husene var nærmest brakker; men de fleste av dem stod ennå der da jeg siste gang så dem i 1964. Brakken for undervisning og foredrag ble ferdig se-

Fra Torvskolen i Våler. Bildet viser bygningen med administrasjonslokaler og elevinternat. For øvrig var det en undervisningsbygning og en verkstedbygning med lagerplass for maskiner m.v.

ner da den teoretiske del av kurset begynte. Den huset også Thaulows tegninger, modeller og ikke å forglemme fotografiene. Thaulow bodde på Kaaten Søndre når han besøkte oss. Hans hobby var fiske-dammer, og disse stelte han med om kveldene etter at arbeidet var slutt. Når han gikk rundt og inspiserte kunne vi til enhver tid vite hvor han var, for hans stemme kunne høres fra den ene enden av myra til den andre.

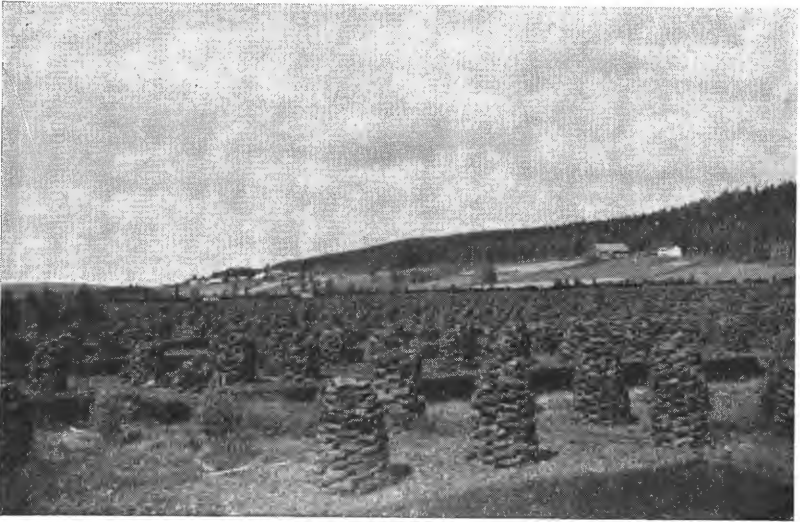
I denne travle tiden mens vi installerte oss, var det godt å ha gode naboer hvor man kunne låne hest og redskaper og telefon når det knep. Slike naboer fant vi rundt omkring hele myra, på Skarderud-gårdene ikke minst. Jeg har allerede nevnt Tørmo på nordøstsiden av myra, og i den søndre delen hadde vi Laurits Berg. Like ved torvskolen hadde vi Peter Skarderudsronningen, smeden, som var litt av en karakter. Han kunne bruse opp iblant, men han fant alltid tid til å hjelpe oss før verkstedet kom i gang. Hans nabo Martin var av den rolige typen som aldri lot seg forstyrre i sitt arbeid. Var der andre vanskeligheter kunne vi alltid få gode råd av ordfører Rundberget.

Og så begynte maskinene å komme. Den store Aadalsbruk-møllen, dampdreven, ble satt opp først på sin arbeidslinje på den østre siden av myra. Vi brukte traller for transporten av råtorven til tørkefeltet. Senere brukte vi en utleggerbane. Anlegget ble ferdig en søndag i den første uken av juni og ble prøvekjørt. Alle hjul gikk rundt. Jeg tror halve bygda hadde møtt opp for anledningen og ikke akkurat ønsket velkommen av oss som enhver torvmann vil forstå. Publikumdemonstrasjonen skulle komme senere når alle ting var i orden.

En av de store brenntorvmaskiner i virksomhet. 4—6 mann mater maskinen med torv.

Lang-Ree ville ikke sette i gang for alvor før akkordprisene igjen var fastsatt. Den ekte solung elsker å slåss, ikke minst om akkordpriser. Slik var det i alle fall for 50 år siden. Og Lang-Ree var innprentet fra Sverige: «Inte fira!» men etter at ritualet var gått igjen kom man til enighet, og mandag morgen arbeidet den store Aadalsbrukeren for alvor. Selvfølgelig var der ting som måtte rettes på. De fleste nye maskiner må gjennomgå sine barnesykdommer, men stort sett arbeidet mann og maskin tilfredsstillende allerede den første uken og senere også med nattskift. På samme tid som dette arbeid gikk på hadde vi også et par ukers hektisk arbeid med å få alt ferdig for ankomsten av elevene den 26. mai. Ikke alt var som det skulle være, vi sopte opp den meste flisen en time før den første torvstudent meldte seg. Det var en søndag, tror jeg, med solskinn. Med hensyn til været hadde vi ganske gode tørkedager på forsommeren, men på ettersommeren og høsten regnet det så meget at vi kunne ikke få all torven tørr. Været var det samme på Lillestrøm også, hvortil jeg kom senere på høsten. Men tilbake til torvstudentene. De var i alt 32 unge menn, kjekke karer, ivrige etter å lære alt om produksjon av lufttørket brenntorv ved hjelp av de nyeste maskiner. Torvstrøfabrikken var planlagt og tegnet av Ording, men ikke påbegynt. Alle gjennomgikk imidlertid stikking av torvstrø ute på myra. De fleste av karene hadde god utdannelse, vesentlig i jord- og skogbruk. De ble delt opp i partier som etter tur arbeidet med de forskjellige maskiner med en av dem som formann. Der var også andre jobber som ikke krevde maskiner, som for eksem-

Utsyn over torvfeltene med stråtorvkuber til tørk.

pel stikking av torv etter de vanlige metoder og klumpmetoden som Thaulow anbefalte, og ikke å forglemme «trampetorven». Disse «trampejobber» (innbefattet også en kvisttygger) var forståelig nok ikke særlig populære, men ble krevd av budsjettmessige hensyn, som det heter. En dag som formann på den store torvmaskinen var den mest spennende jobb, og jeg behøver ikke å gå i detaljer om hvordan selv små ting kan stoppe en torvmølle i mange arbeidstimer om man ikke er påpasselig og forutseende. Den periodiske flytting av møllen, dampmaskinen og trallebanen var en god prøve for en fremtidig torvmester. Liten tue kan velte stort lass, heter det. Jeg husker en dag jeg hadde den store Aadalsbruk-møllen å passe på, da jeg oppdaget at jeg hadde mistet en fin tollekniv, og ikke uten grunn begynte jeg å svette litt mer enn alminnelig, og ikke 2 minutter etterpå gikk sikringspinnene på møllen. Da vi gravde ut torven fant vi, som jeg hadde fryktet, kniven og ikke særlig brukbar lenger.

Jeg kan ikke huske vi hadde noen alvorlige mekaniske uhell (ellers ville jeg ikke ha glemt dem), men det kom nesten til en krise etter at vi hadde skiftet ut trallebanen og innført en svensk utleggerbane. Vi satte den opp uten hjelp fra fabrikanten, og etter noen dagers forløp brast begge stålwirene etter å ha slitt dype spor i jernrullene. Under vanlige omstendigheter ville dette uhell ikke vært så galt, bortsett fra de tapte arbeidstimer, men det var ikke mange dager igjen til Thaulows store dag, med demonstrasjon av virkeliggjørelsen av hans idéer og forarbeider for en norsk torvskole og forsøksfabrikk. Vi kunne ikke gå tilbake til trallene, de var allerede i bruk

Glimt fra det celebre besøk 3. juli 1918. Representanter for Regjeringen, Stortingets landbrukskomité, stortingsmenn, professorer ved Universitetet og Norges Landbrukshøyskole, den russiske legations handelsattaché, medlemmer av Myrselskapets styre og representantskap m. fl. var kommet med ekstraplog fra Oslo.

ved en annen maskin. Utleggerbanen måtte og skulle gå på den store dagen. Alle arbeidet lojalt og ivrig. Stålwirene ble fort reparert. Heldigvis hadde vi en elev, fra Nordland tror jeg, som også hadde vært til sjøs. Og han spleiset wirene til alles og den svenske ingeniørs tilfredshet. Svensken var sendt av fabrikanten, og han instruerte oss med oppsettingen av banen, og riktig oppsatt arbeidet den bra, i alle fall demonstrasjonsdagen da den svenske ingeniør ikke gikk fra myra før alle tilskuerne hadde reist. Ellers tror jeg ikke at denne utleggerbanen var den ideelle løsning av råtorvens transport til tørkefeltet.

Nå tilbake til Thaulows dag den 3. juli, en solskinnsdag i mer enn en betydning. Det norske myrselskaps styre møtte opp selvfølgelig med direktør Tandberg i spissen, og regjering og storting var vel representert. Våler kommunestyre møtte opp på Våler stasjon anført av stortingsmann H. Aarsrud og ordfører O. Rundberget. Der var omkring 100 passasjerer som kom med jernbane og alle ble transportert av Våler kommunestyre til Torvskolen. Foruten den offentlige representasjon kom alle som på en eller annen måte hadde interesse i torvproduksjon. Ved Torvskolen tok ing. Thaulow kommandoen,

og etter å ha vist frem skoleanlegget marsjerte han det store kompaniet ut på myra, men der mistet han kommandoen, for kompaniet oppløste seg selv og enhver gikk til den maskin han var interessert i. Foruten den store Aadalsbruk-maskinen hadde vi i arbeid en mindre en som også var dampreven. Det danske elteverket ble drevet med hestevandring, og elevene hadde funnet en pen liten jente fra en av Skarderud-gårdene til å kjøre hesten. Noen uheldige elever «klumpet» eller «trampet» torv, men ingen av dem kjørte den forhatte kvisttyggeren den dagen. Lang-Ree hadde også andre arbeider i gang; slike som oppgraving av tønner med parafinolje for motor-drift, tidligere nedgravd for å beskytte dem mot sprekking og lekkasje. Vi pustet alle lettet da folk etterhånden begynte å bli tørste og sultne og trakk seg tilbake fra myra. Jeg tror jeg kan si at alle demonstrasjoner gikk bra (i alle fall sett fra et amatørstandpunkt). Den store Aadalsbruk-møllen var på nippet til å stanse da Thaulow forklarte alle dens tekniske detaljer for de mest viktige personer, men arbeidsformannen så heldigvis hva som var galt; den var overbelastet, kara måket for hardt. Vi hadde satt inn en eller to mann ekstra for å være sikre. Det ordnet seg imidlertid etter at et lydløst signal ble passert ned gjennom rekken av måkere. Som ventelig kunne være var det en del kritikk av anlegget, men den kom frem i en god tone selv om den var noe negativ. Tar man i betraktning at demonstrasjonen fant sted på en midtsommerdag og at hele myra hadde vært jomfruelig land i april samme år, tror jeg den dag i dag at Thaulow, Ording og Lang-Ree hadde utført et godt arbeid. Det kom også til uttrykk i de taler som ble holdt ved den store middagen, gitt av Våler herredstyre i kommunelokalet på Våler. Jeg har aldri sett Thaulow mer blid enn han var da alt var over.

Etter denne midtsommerdags klimaks fortsatte livet på Torvskolen i det samme travle tempo. Der var noen milde sommernatteventyr som ventelig var. Vi var alle livslystne unge menn og Solør hadde den gang mange sjarmerende unge damer, man kunne ikke studere torv i 3 måneder uten avbrudd. Vi hadde en liten underholdning en dag da det ble meldt brann på myra, og alle «rente» av sted med Myrselskapets formann og sekretær i spissen med alle bøtter og fat de kunne legge hånd på i en fart, blant andre steder også i kjøkkenet. Følgen var at husmoren for første gang måtte melde at middagen ble forsinket, men brannen ble slukket. På ettersommeren ble elevene trent i tørkningsarbeider på myra, de så torvhus bli bygget og torvstakker satt opp. Thaulow og Ording hadde det travelt med den teoretiske undervisning, og en av elevene gav til og med sine medstuderende en introduksjon i bokholderi om kveldene. Jeg har allerede nevnt Ordings sykkeltokter. Jeg mistet dessverre den første, til Ullermyra i Løten med dens velkjente torvmester. Vi besøkte også en meget veldreven torvstrøfabrikk ved Kongsvinger, et besøk som vi alle hadde stort utbytte av. Jeg er sikker på at disse ekskursjoner

var til stor nytte senere for alle som deltok. De fikk anledning til å sammenligne de nye anlegg og kritisere de gamle, og alle kunne senere uttrykke sin mening under en diskusjon som Ording ledet etter besøkene. Den siste øvelse som Torvskolens elever tok del i var kartlegging og undersøkelse av den 5 000 dekar store Glesmyra i Våler. Denne praktiske øvelse tror jeg har indirekte vært til nytte for mange av deltagerne selv om de senere ikke fikk noe å gjøre med torv. Den ga dem en anledning til å arbeide med instrumenter og etterpå sette sine målinger ned på papir. På Glesmyra har nå en torvstrøfabrikk vært i produksjon i flere år. Den har en årlig produksjonskapasitet på ca. 20 000 baller. Dessuten har Myrselskapets nåværende direktør for egen regning dyrket opp 500 dekar og avler nå både gras og korn der. På Glesmyra har man to gode eksempler på hva som kan gjøres ut av en myr som i 1918 var praktisk talt verdiløs.

Med unntagelse av automatiske grave- og utlegningsmaskiner og hydroanlegg, fikk elevene anledning til å studere alle andre brenntorv-produserende maskiner i bruk i landet og lærte å måle deres produksjonsevne. Som et lite eksempel (og som jeg husker meget godt) skal jeg nevne Thaulows prøvekjøring av Ekebergs vertikale elteverk. Han stakk ut og målte opp nøyaktig det volum råtorv som skulle behandles og noterte alle mann- og hestetimer for graving, blanding og utlegging, og målte visstnok også det ekstra vann som måtte tilføres (vi hadde ikke da apparater til å bestemme vanninnholdet av torven). Mange syntes det var en pedantisk fremgangsmåte, men kom anledningen ville de nok gå frem på samme måte selv i fremtiden for å være sikre på resultatet.

En dag i midten av august sluttet kurset, og det ble stille på Torvskolen. Eksamen hadde vært holdt, som alle bestod, og til slutt hadde vi en meget belivet avskjedsfest på Våler sammen med koner, søstre og «girl friends». En avis ble laget for anledningen med beretning, på sitt eget vis, om livet på Torvskolen i 1918. I de femti år som har gått siden har jeg bare truffet et par stykker av de 32 som gjennomgikk kurset. Jeg er redd for at noen av dem ikke har hatt meget å gjøre med torv siden. Idéen med skolen var riktig og sunn da den ble fremlagt, men anlegget skulle ha vært i gang da den første verdenskrig brøt ut. Da krigen sluttet begynte kullprisene å synke og dermed også etterspørselen etter brenntorv. Under siste krig kom torven igjen til ære, og som fresetorv kunne den utenfor Norge konkurrere med kull og olje i kraftstasjoner til midten av femtiårene, da oljeprisene begynte å gå ned. Nå er torv og praktisk talt kull også ferdig som brensel unntatt i Irland og Sovjet-Russland, hvor de fremdeles utdanner unge menn og også kvinner som torvmestere. Men vi er ikke ferdig med torven for alltid fordi den ikke lenger brukes som brensel. Man skal ikke glemme at myrene inneholder kanskje den største mengde i verden av organisk råstoff, og

en dag blir der nok etterspørsel etter denne råvaren igjen, ikke bare for jord- og hagebruk. Det er heller ikke nødvendig her å minne om at på de fleste myrer i verden kan man i alle fall gro gras, om ikke korn og rotfrukter som kan hjelpe til å øke verdens trengende matforsyning i fremtiden. Så der vil alltid bli plass på myrene for unge menn av samme støpning som de som møtte frem på Gaardsmyra i 1918, men utdannelsen vil nok bli en ganske annen.

Jeg vil slutte med å bringe tanken tilbake på de forutseende menn i Det norske myrselskaps styre, ikke minst den daværende sekretær, ing. Thaulow, som til tross for motstand arbeidet så iherdig for en norsk torvskole, og på de tekniske menn som anla og bygget den. Personlig må jeg tilføye at uten Det norske myrselskaps Torvskole ville jeg ikke ha kommet inn i det meget interessante og spennende arbeid jeg har deltatt i de siste femti år. Jeg kan si med overbevisning at «in peat development there is never a dull moment».

DET NORSKE MYRSELSKAPS TORVSKOLE OG FORSØKSANSTALT I TORVBRUK 1918—1968

Av Ole Lie.

Det er i år 50 år siden Myrselskapets Torvskole og Forsøksanstalt i torvbruk ble etablert. Et lenge følt savn av en norsk torvskole og forsøksanstalt for systematiske undersøkelser og forskningsarbeider innen torvdriften var derved oppfylt. Tidligere hadde en rekke nordmenn, som ville vie sin arbeidskraft og interesse for denne næringen, søkt utdanning i utlandet, vesentlig ved den svenske stats torvskole. Det var som oftest Det norske myrselskap som formidlet og delvis ga støtte til slike opphold i utlandet. Myrselskapet hadde dessuten i en årrekke holdt kurser for torvmestre og andre interesserte på forskjellige steder her i landet, og våren 1917 fikk Selskapet arrangert et kurs for nordmenn ved Markaryd i Sverige. Til dette kurset meldte det seg i alt ca. 300 norske søkere, og Myrselskapet ga stipend til 25 av disse. Det var brenselkrise i vårt land. Betydningen av torvstrø som et godt gjødseloppsamlings- og jordforbedringsmiddel var dessuten blitt bedre kjent innen jordbruk og hagebruk.

Etableringen av en norsk torvskole og forsøksanstalt i torvbruk var som man vil forstå, særdeles berettiget. Ved at *Norges Storting* 12. desember 1917 bevilget kr. 25 000,— til anlegg av en forsøksfabrikk og opprettelse av en torvskole, kunne Det norske myrselskaps